CHAPTER 8

DİLLER VE MİMARİ YAPININ YAPISI

LANGUAGES AND THE STRUCTURE OF ARCHITECTURAL STRUCTURE

Egemen Seyfettin KUŞCU¹

¹Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, İstanbul, Türkiye
e-mail: egemenk@istanbul.edu.tr

DOI: 10.26650/BS/AA23.2021.001-2.08

ÖZ

Bina ve şehir yalnızca günümüzde değil tarihsel olarak da önemli ve tartışmaya açık insan üretimleri arasında yer bulmaktadır. Ancak günümüzde insan nüfusunun ve ona bağlı olarak ihtiyaç duyulan yapılaşmanın artışı bina, şehir, çevre ve insan arasında karmaşık bir ilişkiler ağının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu karmaşık ilişkiler ağının yarattığı yeni sorunların yeni yaklaşımlarla çözümlenmesinin olanağı araştırılmalıdır.

Yeni yaklaşımların olanağı ‘yapı’ kavramının ele alınmasıyla ortaya konabilir. Mimari yapının yapısının anlaşılabilmesi için dilin yapısından hareket edebiliriz. Dilin yapısına yönelik bir tartışma (ve anlamın incelenmesi) ile mimari yapının sorgulanması (ve anlamının incelenmesi) ve bu sorgulama sonucunda da mimari yapının neliği ile ilgili yeni yaklaşımların olanağı ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı bina ve şehrin yapı niteliğinin anlaşılmasıdır. Bu amaçla yapının yapısını anlamak için dilin yapısı ile karşılaştırma yapılacaktır. Söz konusu benzerlik kurma girişimleri yeni değildir. Tarihsel olarak bu benzerlik kurma girişimlerinin oldukça önemli örnekleri bulunur. Ne var ki çağdaş dönemde mimariye ilişkin böylesi bir yaklaşım geri planda kalmış görünmektedir. 20. yy’da felsefedeki dile dönüş ile birlikte gün yüzüne çıkan yeni olanaklar aracılığıyla benzerlik ilişkilerini tekrar fakat farklı bakımlardan kurmak için yeni fırsatlar ortaya çıkmaktadır. Bu yazı ‘yapı’ kavramı üzerinden önerilecek analogiyle dil-mimari ilişkisinin yeni anlayışlara alan açışının örneklerini tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şehir, bina, yapı, dil, anlam

ABSTRACT

Buildings and cities were always historically one of the important and problematic human creations. But today as a result of the increase of human population (and the increase of constructions needed)

bring out a complicated web of relations between buildings, cities, nature and humans. This complicated web of relations formed new kind of problems, and the solutions about that problems must be debated.

The possibility of new approaches can be exposed with the notion of 'structure'. To recognize the structure of architectural structure, we can study the structure of languages. By a discussion about the structure of language (and an analyze of meaning) we can investigate architectural structure (and the meaning of architecture) and as a result of this investigation, the possibility of new approaches to the essence of architectural structure can be revealed.

The aim of this study is to conceive the structural quality of buildings and of cities. To reach the conclusion I offer an analogy between language and architecture. To offer an analogy between these two human creations is not a new case. Historically there are many important examples of that analogy. But in the last century this kind of an approach to architecture was seen as an old fashioned idea. By the help of the philosophical linguistic turn in the 20th century, we now have a chance again for a new kind of analogy. By the help of that new analogy offered which depends on the notion of 'structure', new possibilities for the formation of architecture can be put forward.

Keywords: City, building, structure, language, meaning

EXTENDED ABSTRACT

Buildings and cities were always historically one of the important and problematic human creations. But today as a result of the increase of human population (and the increase of constructions needed) bring out a complicated web of relations between buildings, cities, nature and humans. This complicated web of relations formed new kind of problems, and the solutions about that problems must be debated.

The possibility of new approaches can be exposed with the notion of 'structure'. To recognize the structure of architectural structure, we can study the structure of languages. By a discussion about the structure of language (and an analysis of meaning) we can investigate architectural structure (and the meaning of architecture) and as a result of this investigation, the possibility of new approaches to the essence of architectural structure can be revealed.

This kind of an approach to the problem of architectural structure is not a new one. Historically there were many attempts which tried to understand the structure of architecture by means of the structure of languages or there were many views which analyses the legitimacy of that kind of an analogy. And within these views there are mainly two answers to the question of how to understand the named analogy. On one side there is a positive attitude which tries to understand the architectural structure by analyzing the structure of language. And in this approach it is stated that architecture is one of the arts and that the arts

mostly depend on some rules which are parallel with languages, so we can understand the architectural meaning by analysing languages. Of course with that approach the main idea depends on the syntax of the languages. Languages are syntactical phenomena and also the architectural structures (any kind of buildings) are ordered and have arrangements which can easily be called the syntax of architecture. So the analogy on this approach which is made between the two structures depends on the syntactical property of the two phenomena. On the other side there is a negative attitude to that analogical examination. Its main idea is to propose not to take architecture as an art. Or if it is seen as an art it must be taken as a free creation not as a technical, canonical and ordered phenomenon. It is clear that with this approach the analogical thinking which aims to understand architectural structure and meaning by means of language is seen as a wrong route for the solution of the problem.

The aim of this study is to conceive the structural quality of buildings and of cities. To reach the conclusion I again offer an analogy between language and architecture. As it is told to offer an analogy between these two human creations is not a new case. Historically there have been many important examples of that analogy. But in the last century this kind of an approach to architecture was seen as an old fashioned idea. By the help of the philosophical linguistic turn in the 20th century, we now have a chance again for a new kind of analogy. By the help of that new offered analogy which depends on the notion of 'structure', new possibilities for the formation of architecture can be put forward. The new possibilities which are addressed at the last section of that study prove that to make the analogy between two structures are legitimate, and through those new models there are more opportunities to improve the architectural designs. While design is an important constituent of the architectural reasoning, the idea of design itself has a syntactic character we can improve the designs still by the named analogy between architecture and language. In this way new solutions which are urgent can be offered to the new kind of problems because of the increases of human population and of constructions.

Giriş

Bu yazıda öncelikle dilin yapısına ilişkin yürütülen bir tartışmadan hareketle yapının ne şekilde anlaşılabilceğı ve yapıya bağı olarak dil-mimari ilişkisinin nasıl kurulabileceğı anlaşılmaya çalışılacaktır. Bir dilsel bildirimin yapısı dendiğinde ilk akla gelecek olan dilin mantıksal yapısıdır. Bu özellik öne çıkarılarak mimarinin ve şehirlerin yapısı sorununa dilde yapının belirleyici rolü üzerinden yaklaşılmaya çalışılacaktır. Bu sorunu iki olgu arasında bir karşılaştırma yoluyla ele alma girişimi yeni bir bakış açısı değildir. Mimarinin sanatsal bir yapıp etme olarak kuramsal bir etkinlik olarak görüldüğü klasik dönemden günümüze mimari ile dil arasındaki olası ilişkiler çeşitli bağlamlarda tartışılmıştır. Örneğin Crossley ve Clarke, Vitruvius ile başlayan, Rönesans hümanistleri tarafından baş köşeye yerleştirilen bu analogik ilginin tarihsel olarak anlamı konusundaki çalışmalarında 18.-19. yy.'da bu analogik yaklaşımın gözden düştüğünü ancak günümüzde yeniden canlandığını belirtmektedir. Bu bağlamda Eco'nun "Mimari dil doğal dillerin sesletimini yöneten aynı kurallara uyan bir otantik dilsel sistemdir" sözlerini aktararak güncel ilgiyi sergilemektedirler (Clark & Crossley, 2000, s. 2). Ancak ileride ele alacağımız, bu görüşe yönelen kimi çağdaş eleştirilerin yanı sıra açık bir biçimde bu ilginin geride kaldığı, yani "Mimari dil yaklaşımının, çeşitli görünümüleriyle birlikte, güncel mimarlık felsefesinde geniş ölçüde saygınlığını yitirdiğı" de dile getirilmektedir (Bkz.: Fisher, 2016).

Dolayısıyla günümüzde bu karşılıklılık ilişkisi gözden düşmüş bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir denebilir. Bu yazıda yapının anlam belirleyiciliğindeki rolünün ortaya konduğu taktirde dil ile mimari arasındaki benzerlikten hareketle mimari yapının ve şehrin yapısının anlaşılması açısından yeni bakış açılarının geliştirilebilmesine olanak sağlanabileceğı gösterilecektir. Dolayısıyla önceliğimiz bu karşılaştırmanın olanağını öne çıkartmak ve yapı bağlamında kurulabilecek ilişkinin yaratabileceğı olanaklılıkların tartışılması olacaktır.

Bu amaçla ilk olarak dilin işleyişinin ve anlamın ortaya çıkışının incelenmesindeki farklı bakış açıları üzerinde durmak gerekmektedir. Ardından dil ile mimarinin karşılaştırılma yolları tartışılacaktır. Bu bağlamda hem kendi görüşlerimiz hem de Goodman'ın görüşlerinden hareketle mimari anlam sorunu ele alınacaktır. Ardından dil mimari karşılaştırması yeniden tartışmaya açılarak iki olgu arasında benzerlik kurmanın yaratabileceğı olanaklar sergilenecektir.

1. Dil ve Yapısı

20. yy'da dil alanında yürütülen tartışmaların ağırlıklı kısmının yapı bağlamında anlamın ne şekilde ortaya çıktığına ve bu açıdan ne türden argümanların geliştirilebileceğine ayrılması

olduğu görülmektedir. Yüzyılın başında ağırlıklı bakış açısı mantığı merkeze alırken 20. yy'ın ikinci yarısından itibaren söz konusu tartışmalara doğal dilin kullanım (bağlam vb.) özelliği aracılığıyla incelenmesini merkeze alan, pragmatik bir yaklaşıma dayanan başka bir bakış açısı dahil olmuştur. Dilin mantıksal ya da pragmatik yapısından hareket etmek anlamın ortaya çıkışı ve ne olduğu konusunda farklı sonuçların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu iki yapı arasında farklar olduğu açıksa da özellikle genel olarak dilin yapısı dendiğinde her iki yaklaşım arasında salınan başka bakış açılarının da olduğu görülmektedir ancak bu yazıda özellikle bu iki temel karşı bakış açısından hareketle bir incelemede bulunulacaktır.

Bu ayrım bazen semantik-pragmatik ayrımı olarak yani bir tarafta anlam sorununun, sözcüklerin nasıl gönderim yaptıklarının ele alınması, diğer tarafta ise iletişimin iletişimlen nezdinde nasıl gerçekleştiğinin bir şeyler sezdirmenin, düz anlam dışındaki ifadelerin nasıl çözümlenebileceğinin ele alınması olarak ifade edilmektedir. Ancak pragmatik (ya da kullanım kuramları) yaklaşımının da kendine has bir semantiği olabilir. Bu bağlamda biz temel karşıtlığı anlam konusunda ya da dile yaklaşım konusunda iki ayrı bakış açısı olarak ifade etmek istedik. Bunlardan biri her tür anlam sorununun ve dil çözümlemesini genellikle mantıksal yapının belirleyiciliğinde tartışan kesim diğeri de ilgili sorunları konuşucu ve dinleyiciyi (ve de bağlamı) işin içine katarak çözümlemeyi hedefleyen kesimdir (Lycan, 2000).

Dilin mantıksal yapısı üzerinden anlamı ele almak çağdaş dönemin en belirgin yaklaşımıdır. Frege ve Russell'ın ilk çalışmaları, Wittgenstein'in *Tractatus* eseri, Tarski ve Carnap'ın çalışmaları bu bağlamda belirgin bir hattın çizilebilmesini sağlayan çalışmalardır. Bu yaklaşım yazı boyunca mantıkçı yaklaşım (ya da paradigma) olarak adlandırılacaktır.

İkinci yaklaşım doğal dil yaklaşımı olarak ifade edilen ve kullanımı, iletişime giren dil kullanıcılarını da işin içine katan ve anlamı yapının daha geniş bir yorumuyla anlamaya yönelik yaklaşımdır. Wittgenstein'in *Felsefi Soruşturmalari*, Strawson, Austin ve Grice'in çalışmaları da bu bağlamda ele alınabilir. Bu yaklaşım da bu çalışmada pragmatik yaklaşım (ya da paradigma) olarak anılacaktır.

Bu iki tavır dışında geçtiğimiz yüzyılda bu yaklaşımlardan birine doğrudan doğruya dahil olmaksızın kendi özgün kuramlarını geliştiren filozoflar da bulunmaktadır. Bu bağlamda Quine'in davranışçılığı da öne çıkartan yaklaşımı, Chomsky'nin üretici gramer yaklaşımı, Saussure'ün dil ile parol arasındaki farka odaklanan yaklaşımlarından söz edilebilir nitekim Remizova doğal dile dayanan incelemesinde Ferdinand de Saussure, Charles Sanders Peirce, Michel Foucault, Y. Lotman, Umberto Eco ve diğerlerince de yapılan araştırmaları öne çıkartmaktadır. (Remizova, 2015, s. 81.)

Son olarak hem dil felsefesinde dili bir sembol sistemi olarak ele alan görüşleri hem de mimariyi bu bağlamda bir sanat olarak incelemesiyle Goodman'ın ilgili tartışmalarda önemli bir yerinin olduğu belirtilmelidir.¹

Mantıkçı yaklaşımla pragmatik yaklaşım arasındaki temel bakış açısı farklılığının dilin (ve iletişimin) işleyişinin (yapısının) ne şekilde olduğu ve bu işleyişe bağlı olarak anlamın ortaya çıkışının nasıl anlaşılabilceği olduğu görülmektedir. Mantıkçı paradigma anlamı “birşeylere karşılık gelme”ye, sözcükler ve tümcelerin yapısı ile dünya arasındaki ilişkiye ve dolayısıyla doğruluk ve yanlışlığa bağlı olarak ele alma eğilimindeyken; pragmatik paradigma anlamı yapının gösterdiğinden daha başka bir platforma, kullanıcıların etkin birer figür oldukları iletişime çevirerek ele almaktadır. Pragmatik yaklaşımın ise ilk paradigmayı reddetmediği ancak dilde kullanımın önselliği ve önemini vurgulayarak çoklu bir kuram ortaya koyduğunu iddia ettiği görülmektedir.

Tek bir mantıksal yapının sergilenmesi yoluyla tüm anlam biçimlerinin sergilenebilmesi elbette ki ilk yaklaşımın en zayıf yanıdır. Bu görüş yoğun eleştiri almış olsa da dilin kullanımının anlaşılmasına yönelik incelemede bir yapının sergilenmesi ya da ortaya konması yoluyla dilin pragmatik yanının ele alınması yapıyı öne çıkaran anlayışın güçlü ve başka bakış açılarını da etkilemiş özelliğidir denebilir.

Bu yazıda doğrudan doğruya dilin anlaşılmasında hangi paradigmanın daha etkili olduğunu tartışmak yerine her iki yaklaşım açısından da yapının ve anlamın anlaşılmasında bir yapının gerekliliğinin dilin işleyişini anlamamızdaki yeri üzerinde durulacaktır. Yapı hem anlamın hem de iletişimin öncelikli oluşturucusu olmaktadır ve bu anlamıyla da mimari yapıların yapısının anlaşılmasında en önemli bileşen haline gelmektedir.

Bu durumda dilde yapının kendini nasıl gösterdiği ve anlamın bu yapıya bağımlı olarak nasıl ortaya çıktığı ele alınmalıdır. İlk olarak ele alacağımız bu konu mimariyi ve küçük birimler halinde örgütlenen yapının ve bu küçük yapılardan örgütlenen büyük bir yapı olan şehirlerde yapının rolünün nasıl anlaşılabilceğine ilişkin kimi noktaların ortaya konmasına yardımcı olacaktır.

1 Burada sergilediğimiz çeşitli bakış açılarını farklı perspektiflerden sergileyen ve tartışan çeşitli yazılar bulunmaktadır. Özellikle makalede detaylı ele alacağımız Taurens ve Donougho başka türden çeşitli sınıflamalar üzerinden konuyu ele almaktadır. Biz dil felsefesinde kuram ortaya koymuş genel görüşlerin hepsini incelemek yerine temel bir ayırmadan hareket ederek mantıkçı paradigma ile doğal dil (pragmatist) paradigması olarak sınıflayarak konuyu tartışmayı uygun bulduk.

Mantıkçı yaklaşımda temel bakış açısı anlamın ortaya çıkışında asıl belirleyenin tümce olduğu yönündedir. Yani küçük birimler genele yaptıkları katkı bağlamında değerlendirilirler. Bu açıdan en etkin öge de yüklemeler olarak görülmektedir. Sözcüklerin gönderimleri gibi tümcelerin de gönderimleri bulunmaktadır. Bir sonraki adım olarak da yan tümcelerin incelenmesi sergilenmektedir. Mantıkçı paradigma içinde tümce öne çıkmış olsa da her tür tümce oluşturu birimin de tek başına tartışma konusu olduğu görülmektedir.² Böylece her birimin bireysel olarak ve ayrıca bir bütün olarak tümcelerin incelenmesi yoluyla tüm bir dilin incelenme olanağı ortaya çıkmaktadır. Bu inceleme tümcelerin doğruluk ve yanlışlıklarını sergilemeyi hedeflemekte ve iletişimde kullanıcıların rolünü daha geri planda tutmaktadır.

Pragmatik yaklaşımsa önceden de belirttiğimiz üzere iletişimde konuşucu ve dinleyiciyi ve onların kullanımlarını da etkin birer unsur olarak işin içine katarak incelemesine başlamaktadır. Bu bağlamda her türden söz edimini inceleme olanağını ortaya koymaya çalışmaktadır.³ Dolayısıyla burada öncelikli sorun kişinin ilgili tümceleri kullanarak ne yapmak istediğine yönelmekte ve anlamı bu bağlamda ele almayı e.d. iki kişi arasındaki iletişime odaklanarak çözümlemeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla bu yaklaşımda doğruluk yanlışlık yerine iletişimin başarılı/başarısız oluşu, kişilerin niyetleri vb. daha önem kazanmaktadır. (Austin, 1962)

2. Dil ve Mimaride Yapının Karşılaştırılması

Bir sonraki adım olan mimari yapıyı ve ona bağlı olarak anlamı anlama sorununda bir önceki başlıkta ele alınan yaklaşımlardan hangisinin yol açıcı olduğu tartışmalıdır. Ancak güzel sanatlarda anlam sorunu, mimari de bir sanat olarak görüldüğünde yapıdan bağımsız ele alınmaya uygun görünmektedir. Sanatlarda bir anlam varsa genellikle savunulacak olan bu anlamın doğrudan yapıya bağlı olmaksızın yaratıcı ile alımlayıcı arasındaki ilişkide ortaya çıktığıdır. Bu dilde kullanımın rolüne benzer biçimde konuşucunun niyetlerinin önde olduğu, ayrıca iletişimdeki anlamın aktarımsal (örneğin duygu aktarımı vb.) olduğu dolayısıyla dinleyiciyi de işin içine katacak biçimde değerlendirilmesinin gerekliliğini öne çıkaran yorumla örtüşmektedir. Sanatın büyük oranda soyut doğası anlamın daha serbest bir biçimde ortaya çıkmasına yol açmaktadır denebilir.

2 Neredeyse her tümce oluşturuucu tek tek anlam, gönderim ve çeşitli açılardan ele alınmış ve tartışılmaktadır. Ben-merkezli ifadeler (bağlam duyarlı terimler), yüklemeler, özel adlar, genel adlar, yer-zaman ifadeleri vb. konularında yürütülen tartışmalar konusunda ciddi bir literatür olduğu görülmektedir.

3 Dilin anlam katmanları olarak dilin bildirici (*informative*) tümceleri dışındaki tüm kullanımlar, metaforlar, sokak ağzı kullanımlar, hayret ifadeleri, soru tümceleri vb. sonuç olarak önerme biçiminde düşünölemeyecek tüm gündelik dil kullanımları akla getirilebilir.

Bu bağlamda bu bölümde amaç mimaride yapının ve ona bağlı ya da değil anlamın dilden hareketle nasıl anlaşılabilceği yönünde bir denemenin yapılması olacaktır. Burada karşılaştırmalı bir biçimde bu ilişki çözümlenmeye çalışılacaktır.

Öncelikle belirtilmesi gereken dilin yapısında olduğundan farklı olmak üzere binanın ve tüm yapıların birlikteliği olarak şehrin yapısının çok belirgin bir dizilişinin e.d. sentaksının olmadığı düşünülüdür. Ancak bu tek başına açıklayıcı değildir. Sentaks her bir dil için çok farklı olsa da mimari yapılarda da her durumda belirgin bazı dizimlerin olduğu görülmektedir.⁴ Tıpkı dillerin sentaksının farklı oluşu gibi gramer farklı olabilir ancak dizilimin içerisinde dildeki özne, nesne, yüklem vb. görevleri yerine getiren tümce parçalarına karşılık gelecek biçimde mimari yapılarda da bazı görevleri meydana getiren belli öğelerin olduğu görülmektedir.

Mimarî yapılarda bu tarz bir dizilimden e.d. sentakstan tam anlamıyla söz edilemeyeceği düşünülse de yine de yapının belirgin oluşturucularının olduğu açıktır. Bir binanın oluşturucuları olarak tuğlalar, duvarlar, odalar vb. gösterilebilir. Bu oluşturucular ev ve daha büyük binalarda farklı görevleri yerine getiren farklı odalar, ayrı alanlar vb. olarak ortaya çıkmaktadır. Banyo yapmak için ayrılmış bir alan, uyumak için ayrılmış bir alan, toplantı için ayrılmış bir alan gibi ev içi öğelerden söz edilebileceği gibi oturma amacıyla yapılandırılmış evler ile iş yeri kullanımı öne çıkartılarak tasarlanmış katlar bu bağlamda düşünülebilir. Bunun yanı sıra ilgili tercihlere bağlı biçimde ev ve binaların yapılarının yapıtaşlarını da belirlediği görülmektedir. Banyo için ayrılmış alanın yer döşemesi ile salon için ayrılmış alanın yer döşemesinin farklılığı gibi uzun bir bina için çelik bir konstrüksüyon, kır evi için tuğla kullanımı yapının oluşturucularının yapısının daha da alt oluşturucuları belirlediği ve ayrıca onların da bir yapısının olduğunu fark etmemize yol açmaktadır.

Dil yapısı ile mimari yapılar arasında ikinci bir karşılaştırma, yapının bütünü inceleme olanağının olup olmaması bağlamında yapılabilir. Bir tümcenin ve tüm bir dilin tümcelerinin özellikle sentaktik yapı düşünülüğünde bir biçimde karşımıza alınabilme olanağının olduğu görülmektedir. Dillerde sentaktik yapı ve onunla birlikte semantik inceleme tartışılabilir. Ancak mimari yapılarda bu çoğunlukla mümkün değildir. Özellikle büyük ölçekli yapılar düşünülüğünde ilgili yapının inceleyicinin duyuşsal alanının dışında kalması, duyuşlarımız aracılığıyla bütünü kavranamaması diller ile mimari yapıların karşılaştırılamayacağını düşündürmektedir. Özellikle sokak, mahalle ve şehir gibi boyutça daha geniş yapılanmalara

4 İleride ele alacağımız Alexander bu bağlamda örüntüyü öne çıkartmakta ve tüm dil-mimarî karşılaştırmasının merkezine her şehir ve onun oluşturucusu olan yapılar ve yapıların da oluşturucusu olarak görülebilecek birimlerin tekrarlarından oluşan örüntüleri koymaktadır.

geçildiğinde iki olgu arasındaki fark ortaya çıkmaktadır. Ancak burada da dillerden hareketle yine bir tür benzerlik kurulabileceği açıktır. Dillerin yapısı ile karşı karşıya kalışımız aslında formel mantık aracılığıyla onun çeşitli biçimlerinin incelenmesi yoluyla. Her ne kadar pragmatik paradigma kullanımı öne çıkartmış olsa da kullanımı anlamak için de bir tür yapının olduğu ya da varsayıldığı görülmektedir. Bu anlamda dil incelemesinde formel mantık ya da açıklama tarzları nasıl bir işlev görüyorsa mimari planların da genellikle büyük oranlı söz konusu yapıların sentaksını ortaya koymak adına kullanıldığı düşünülebilir. Böylece planlar, ölçekli modeller ile büyük ölçekteki yapılarla da karşı karşıya olunabilir ve bu yapılar anlaşılabilir bir hale getirilebilir.

Bir diğer karşılaştırma olanağı parçalar ile bütünün ilişkisinde saklıdır. Nasıl ki tümcenin anlamı oluşturucuların anlamlarını da içerecek bir biçimde bileşimsel olarak ortaya çıkıyorsa mimari yapılarda da tüm parçalar ancak bütün yapı bağlamında değerlendirilebilirler. Tek tek bu parçaların anlamının olup olmadığı bir diğer araştırma konusudur. Tek başına bir odanın anlamının olup olmadığı, tek başına bir kolonun anlamının olup olmadığı ve bu oluşturucuların da herhangi bir anlamlarının olup olmadığı bütün yapı bağlamında anlaşılabilir olmaktadır. Örneğin bir evin içerisindeki yatak odası ile sadece gecelik konaklama amacıyla inşa edilmiş bir dinlenme tesisindeki odaların yapılarının farkları ve “anlamları” ancak içinde bulundukları bütün içerisinde olanaklıdır.

Dilin anlaşılmasında gönderimin özel bir yeri olduğu bilinmektedir. Hem özel adların hem diğer tümce parçalarının ve onlardan oluşan tümcelerin gönderimlerinin anlam ile ilişkisi en önemli tartışma konularının başında gelmektedir. Gönderim söz konusu olduğunda dikkat edilmesi gereken nokta bu incelemenin kısıtlı bir düzeyde de olsa mimari ile dil karşılaştırmasının en yapılabilir olduğu bir görünümünü sunmasıdır. Bir sonraki başlıkta bu konuyu detaylı biçimde ele alacak olsak da şimdilik kısaca üzerinde durulabilir. Bir mimari yapı genellikle doğrudan bir şeyi işaret etmez görünmektedir. Sıklıkla verilen örneklerden bazıları bir havaalanı binasının uçuşa geçmeye hazırlanan bir kuşa benzetilerek yapılması (Eero Saarinen’nin New York Kennedy Havaalanındaki TWA şirketi binasıdır. (Soykan, 2015, s. 275). Soykan’ın aktardığı bir diğer örnek de Wittgenstein’in kendi tasarladığı ve Soykan tarafından aktarıldığı kadarıyla “ev olmuş mantık”, “Tractatus’un cümleleri gibi yalın ve statik tarzda” olarak nitelenen evidir. (Soykan, 2015, s. 279.)) ya da Sydney Opera binasının yelkenliye benzetilmiş olmasıdır (Bu örneği Goodman sıklıkla kullanmaktadır (Goodman, 1985, pp. 642-653)). Ancak bu binalara baktığınızda sizi doğrudan o anlama götürüp götürmeyecekleri tartışmalıdır. Yine de bazı biçimsel ayrımlardan hareketle yapıların “anlamları”nın anlaşılma olanağı bulunmaktadır.

Dil ile mimari yapılar arasındaki karşılaştırma son olarak kullanım ya da doğal dil bağlamındaki benzerlik ya da benzemezlik sergilenerek de ortaya konulabilir. Anlam ya da dil incelemesinde yapının öne çıkarılması bir oluşturucunun belli (specific) bir kullanım tarzının olduğunu varsaymaya dayanmaktadır. Özellikle önermeleri merkezine alan bildirim tümcelerinde bu tarzda her bir oluşturucu yalnızca belli bir bağlamda iş görmektedir. Ancak kullanım söz konusu olduğunda aynı tümce biçimleri ve aynı oluşturucuların farklı işleri yerine getirebildiği hatta tek bir sözün edilmesiyle örneğin ses tonunun kullanımı aracılığıyla farklı işlevleri sergileyebilme olanağı bulunmaktadır. Zaten tam da bu farklılık dolayısıyla pragmatist yaklaşım yapı ve şehrin anlamının anlaşılmasında daha uygun bir örnek olarak öne çıkar çünkü merkezine kullanımı almaktadır.

Böylece bir bina ne için inşa edilmektedir sorusuna bakılmaksızın binanın anlamı e.d. ile “yapısı” anlaşılammamaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta kullanımın dildeki karşılığının kullanıcıya bağlı oluşunun açıklığına karşıt olarak yapının daha nesnel bir kullanım alanını işaret etmesidir. Bir başka deyişle bir park ya da bir bina, yalnızca kullanıcının yüklediği anlam ya da ses tonu vb. ile kendiliğinden bir anlam kazanamaz. En baştan statik bir kurgu içerisinde belli bir anlamın taşınması hedefiyle yapılandırılmıştır. Bu bize elbette kullanım serbestliğini de içeren belli bir kullanım aralığı sunar. Bu görüşe getirilebilecek önemli bir itiraz şu şekilde sergilenebilir:

Belirgin bir amaçla yapılmış bir binanın daha başka bir amaçla kullanılabileceği açıktır. Bu elbette doğrudur. Zamanındaki bir fabrika sıklıkla gördüğümüz üzere bir cafe, üniversite binası vb. olarak kullanılabilir ancak hiçbir zaman ilk inşaa edildiği anlamı kaybetmez dahası yeni kullanım için yeniden elden geçirilmek durumundadır ki bu elden geçirme de büyük oranda yapının yapısının değiştirilmesi aracılığıyla olur. Ancak pragmatik paradigmanın dil bağlamındaki açıklayıcı gücü, dildeki bir ögenin farklı bir bağlamda kullanılışında ilk anlamın tamamen ortadan kaldırılabilmesi olanağında yatmaktadır. Örneğin metaforik kullanımlar bu değişikliği sergileyebilirler. Dolayısıyla her ne kadar pragmatik yaklaşım, kullanımı öne çıkartması yoluyla belirgin bir anlam kuramı üzerinden mimarinin ve şehrin yapısı ve anlamının anlaşılmasında daha uygun bir adaymış gibi görünse de hiçbir zaman dildeki çözümleyicilik gücünü kazanamayacak görünmektedir.

Bu bölümde sergilemeye çalıştığımız, karşılaştırmalar yoluyla dil felsefesindeki iki ana yaklaşım bağlamında mimariye ve yapıya ne şekilde bakılabileceğidir. Bunun yanı sıra hangi paradigmanın hangi bakımdan üstünlüğü olduğu da ele alınmıştır. Hangi geçişliliklerin yapılabileceği bu tartışmadan çıkarılmaya çalışılmıştır. Ancak buradan elde edilebilecek kimi kazançlar ancak bir yapının ve büyük bir yapı olarak şehrin genellikle nasıl bir yapısı ve

anlamı olduğunun tartışılması yoluyla değer kazanabilirler. Goodman bu karşılaştırmanın yapılabileceğini ancak kendi görüşü içerisinde özel bir bakış açısıyla dilin ele alınması yoluyla bu olanağın gerçekleştirilebileceğini ortaya koymaktadır.

3. Mimari Anlam Kuramı

Bu bölümde genel olarak mimari anlamın nasıl düşünülebileceği Goodman'ın görüşleri üzerinden ele alınacaktır. Goodman'a göre dil genel bir anlamda kullanılırsa sanatlar ve bilimler sembolik sistemler olarak görülebilirler ve bu bağlamda diller olarak da değerlendirilebilirler. (Goodman, 1968). Diller sembol sistemleridir ve tüm sembolik işlevler gönderim temel ilişkisi bağlamında ele alınabilirler. Ancak bir sembol hiçbir zaman izole değildir her zaman başka sembollere bağlıdır ve bu anlamda da aslında dil bir ilişkiler ağı içerisinde görülmelidir.

Goodman *How Buildings Mean* makalesinde anlam tartışmasını gönderim üzerinden ele almakta ve çeşitli bakış açılarını incelemektedir. (Goodman, 1985). Goodman'a göre bir mimari yapı öncelikle bir sanat eseri olarak görülebilirse anlam tartışmasına dahil edilebilir. Bu şekilde bakıldığında da anlamın yakalanabilmesi için kimi alternatifler ortaya çıkar. Bu alternatif bakış açıları gönderimle ilgili olarak çeşitli kavramların tartışılmasını gerektirmektedir. Goodman'a göre anlam ile ilgili tartışılması gereken temel kavramlar ve ilişkiler “işaret etmek” (denote)⁵, “örnekleme”, “açıklamak”, “aracılı gönderim”dir” (Goodman, 1985, s. 644).

Bu ilişkilerden ilki bir yapıyı doğrudan doğruya “ad verme, yükleme, öyküleme, betimleme, açığa çıkarma ve tüm resimsel tasarımları” içeren olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla en doğrudan örnekleri içermektedir. Yapının doğrudan doğruya belli bir şeye benzemesi dolayısıyla işlevi işaret edilmektedir. Dolayısıyla her ne kadar “Yapılar metin ya da resimler değilseler ve genellikle betimlemez ya da tasvir etmez” olarak düşünülse de bu türden örnekler sıklıkla karşımıza çıkmaktadır (Goodman, 1985, s. 645).

İkinci ilişki örneklemedir. Bir yapı bazı özellikleri örnekleyebilir. Goodman'a göre bir kumaş parçasının bütün bir elbise için örnek teşkil etmesi gibi, örneğin gösterdiği tek şey özelliklerdir. Goodman'a göre örnekleme özellikle biçimci mimaride, mimari anlamın ortaya çıkışının en önemli unsurudur. Kullanılan malzeme ve yapı parçalarının kendileri bizzat

5 Refer ile denote arasında güncel dil felsefesi bağlamında ciddi bir ayrım konmuş olsa da bu makalede bu ayrıma dikkat etmeksizin kavramların yalnızca genellik bakımından ayrımlarını verebilmek adına serbest çeviri yapıldı. Goodman refer sözcüğünü daha genel bir gönderim, denote sözcüğünü ise doğrudan tek bir şeyi işaret eden anlamında kullanmaktadır.

yapının da karakterini örneklemektedirler. Bu bağlamda özellikle “bina yapısının özelliklerine açık bir biçimde gönderimde bulunur” (Goodman, 1985, s. 645-646).

Gönderimin üçüncü tarzı olarak işaret edilen açıklama, metaforik örnekleme olarak adlandırılabilir. Bir binanın işlevini açıklaması özellikle fabrika vb. yapılarda *üretimin* açıklanması yoluyla ortaya konmaktadır. Dolayısıyla örnekleme olarak da görülebilecek bu tarzda farklılık daha ziyade ilgili anlam *pazarlama* olarak ortaya konursa çıkacaktır. Burada örnekleme ile açıklama sanat olarak görülebilecek binalar ile böyle değerlendirilemeyecek binalar arasındaki farkı işaret etmeleri bakımından da ayrılmaktadırlar (Goodman, 1985, s. 647).

Son tarz ise aracılı gönderimdir ve örneğin “bir kilisenin yelkenliyi andırması, yelkenlinin dünyadan özgürleşmeyi örneklemesi ve özgürlüğün tinselliği örneklemesi ve kilisenin üç baklalı bir zincir ile tinselliği örneklemesi” olarak anlatılmaktadır. Goodman bu tarz dolaylı ya da aracılı gönderimi “anıştırma” olarak da adlandırmaktadır (Goodman, 1985, s. 648).

Tüm bu başlıklarda detaylı bir araştırma yürüttükten sonra Goodman kökensel bir sorunun cevabını ele almaktadır. Aşırı uçlardaki iki yorumu karşılaştıran Goodman bunlardan birini anlamı yalnızca eser sahibinin niyetlerine bağlayan yorum olarak diğerini ise bu mutlakçılığa karşı radikal bir görececilik olarak işaret ettiği “eğer bir şey varsa her şey gider” olarak da betimleyebileceğimiz yorum olduğunu öne sürmektedir (Goodman, 1985, s. 650). Filozofun sorumluluğunu bu tip aşırı yorumlardan “belli genel ilkeler ile o genel ilkelerin üzerinde yükseldikleri özel yargılar arasındaki gerilimleri incelemek” olarak işaret etmektedir (Goodman, 1985, s. 651). Dolayısıyla bir mimari yapı özellikle bir sanat eseri olarak görüldüğü durumda belli bir anlam ifade edecektir çünkü diğer sanat eserleri gibi “görüş, hissediş, duyumsayış, algılayış ve değerlendiriş biçimimize girdiği oranda” belirgin bir yargı ile üretiliyor ve değerlendiriliyor olacak, dahası bu yargılar üzerinden de genel ilkelerin oluşmasına yol açacak şekilde nasıl anlam kazandıkları ya da ne zaman bir anlam kazandıkları tartışılır hale gelecektir, dolayısıyla da bir çözümlemeye ihtiyaç duyurtacaktır. Mimari anlamın her yönünü ele alan Goodman yine de sözünü ettiğimiz üzere dil-mimari benzerliğine mimariye bir sanat olarak bakıldığı takdirde ve kendi dil görüşü bağlamında yer açmaktadır. Dolayısıyla mimariyi bir sanat olarak ve dili de bir semboller sistemi olarak görmek kaydıyla bir anlamda bizim de ileri sürmeye çalıştığımız görüşe yakın olarak değerlendirilebilir.

4. Karşılaştırma Olanaklı mı?

Yazının genel iddiası olarak baştan itibaren dil ile mimari yapı arasında özellikle yapı bağlamında kimi benzerliklerin kurulabileceğini ileri sürdük ve bu bağlamda hem

kendi görüşlerimizi hem de Goodman'ın görüşlerini sergiledik. Ancak iki olgu arasında benzerlik olduğu/olması gerektiği görüşünü doğrudan doğruya sınımadık. Bu bölümde bu sorgulamayı yerine getirmeye çalışacağız. Martin Donougho *The Language of Art* adlı çalışmasında (Donougho, 1987) çeşitli dil görüşlerini sergileyerek mimari ile dil arasında herhangi bir analogik yakınlık kurulamayacağını dahası mimarinin dilsel olmayan bir anlama sahip olduğunu ve dilsel herhangi bir çözümlemeyle bu anlamın kuşatılamayacağını öne sürmektedir. Bu karşılaştırmının olanaksızlığının ileri sürülmesinin iki yönü bulunmaktadır. Birincisi mimari anlamın belirsizliği ya da çok yönlülüğüdür (Donougho, 1987, s. 54), ikincisi de öncelikle neyin dil olarak görüleceği konusunda bir uzlaşının olmaması ve dolayısıyla dil kuramlarının tek tipli açıklama modellerinin bu çok yönlülüğü kuşatamayacak olmasıdır (Donougho, 1987, s. 57). İlkine ilişkin Donougho şunu ifade etmektedir.

Açıktır ki binalar bir anlama gelirler ve bunu çok çeşitli biçimlerde yaparlar-belki de [bu biçimler] memnun etmeyecek düzeyde fazladır. Onların anlamlarının yorumu çok karmaşıktır ve varsaydığı ek bilginin büyüklüğü tarafından daha da karmaşık hale gelir. Ve kıyaslanamaz biçimdeki bu anlamlılık felsefi, psikolojik ya da estetik olsun kuramsal bir açıklamaya ihtiyaç duyar (Donougho, 1987, s. 55).

İkinciye ilişkin olarak da şu belirlemede bulunmaktadır:

Dil ve mimarinin ortak çok az şeyi vardır. Eğer mimari binaları yoluyla bizimle konuşuyorsa bu önemli ölçüde kullanışsız bir [konuşma] biçimidir. Ne söylemeye çalıştığı konusunda ya da konuşanın o olduğundan bile emin değiliz. Ayrıca, gramerinin ya da sözcüklerinin ne olabileceği de belli değildir. Ne de bir dilden diğerine 'çeviri' yapabilmekteyiz (Donougho, 1987, s. 56).

Ona göre dil yoluyla mimari anlamın çözülebileceğine yönelik ilgi öncelikle ve özellikle estetikteki kimi problemleri çözmeyi kolaylaştırmasından kaynaklanmaktadır. Mimari yapının çeşitli özellikleri yoluyla bir sanat eserinin incelenebilme olanağının ortaya çıkmış olması cazip gelmektedir. İkinci olarak özellikle semiyolojiye artan ilgiyle her şeyi bir iletişim sistemi olarak çözümleme tavrının artması bu yöndeki çabaları arttırmıştır. Son olarak da mimari kuramcılarının ve tarihçilerin uzun zamandır mimarinin “dilinden” söz ediyor olmalarından kaynaklı bu karşılaştırmaya olan ilginin artmasıdır. Ancak Donougho'ya göre tüm bu motivasyonlara rağmen önceden sergilediğimiz üzere bu ilişki başarılı bir karşılaştırmaya olanak sağlayacak şekilde kurulamamaktadır.

Bu başarısızlığın çeşitli örneklerini sergilese de Donougho'un bu çalışmasının eksikliğini doğrudan yapının ne olduğuna yönelik kökensel soruyu sormamış olmasına bağlıyoruz. Anlamın neliğini, dilin neliğini sorgulayan Donougho iki varolanın arasındaki temel

karşılaştırma olanağına yol açan yapılilik karakterini tartışmamaktadır. Bu eksikliği şöyle açık kılabiliriz. Donougho çeşitli dil kuramlarını incelemekte ancak bu kuramlar ile mimari arasındaki ilişkiyi sadece anlam üzerinden kurmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla ilgili kuramları belli, kısıtlı bir perspektiften ele almaktadır. Örneğin ona göre mantıkçı paradigma sadece ideal bir dilin ortaya konma çabası içerisinde anlamı dünyada bir şeyler hakkında iddialarda bulunmak üzerinden değerlendirdiğini dile getirmektedir. Ancak ona göre binalar dünya hakkında herhangi bir şey dile getirmediyelerinden bu analoji anında boşa düşmektedir (Donougho, 1987, s. 57).

Oysaki bize göre tam da bu anlamda dil ile mimari arasında bir geçişlilik bulunmakta ve karşılaştırma olanağı ortaya çıkmaktadır. Mantıksal paradigmanın dayandığı en temel ilkelerden biri sentaktik yapının belirleyiciliğidir denebilir. Bu yapıya dikkat edildiğinde dilin örgütlenişindeki alt oluşturunucuları içirme bağıntısının mimari örgütlenmede de benzer bir biçimde ortaya çıktığı görülmektedir. Nasıl ki tümcede oluşturunucular bir üst yapıya bağlanarak tümceyi oluşturunuyorlar, mimari yapılarda da oluşturunucular bir üst yapıya bağlanarak bütünü yaratıyorlardır. İllaki anlam bağlamında da bir karşılaştırma yapmak gerekirse (ki yazımızın bir başka iddiası da budur elbette) anlam ancak oluşturunucuların üst birliklilik içerisindeki bulunuşları aracılığıyla ortaya çıkmaktadır. Taurens’in ilgili karşılaştırmaları ele aldığı makalesinde belirttiği gibi “Mimariyi anlamak adına gerekli olan mimarinin kendisinde görülebilir, ancak onu anlayabilmek için önsel olan bir öğrenme işleminin olması gerekir” (Taurens, 2008, s. 80). Gereklidir ancak bu öğrenme ancak sentaksın eş deyişle yapının yapısının ve genele katkısının anlaşılabilmesi yoluyla olanaklıdır. Burada elbette şunu da varsayıyoruz: Bir mimari yapının öncelikle bir yapısı sonra anlamı ve sonra da bütüne bir katkısı vardır. Dolayısıyla Donougho’ya karşı iki olguyu benzetme olanağının ortadan kalkmadığını düşünüyoruz.

Eğer ki post-modern ya da tamamen pragmatik bir anlayış bağlamında tüm bu kategoriler kırılmalıysa elbette iddiamız zarar görür ancak örneğin sanattan hareketle formların tamamen ortadan kaldırılabilir olduğunu savunmak hayli zeminsiz bir sanat görüşüne saplanmak olacaktır. Bu zeminsizlik diğer sanatlar açısından tehdit edici görülmeyebilir elbette ama mimari açısından sakıncalı bir sonuca yol açma riskini barındırmaktadır. Forty tam da bu bağlamda mimarinin diğer sanat dallarından daha fazla dil ile karşılaştırılabilir bir yanının olduğunu belirtmektedir (Forty, 2000, 13). Forty bizim de daha önceden belirttiğimiz üzere mimari ile dil arasında kurulan benzetmelerin, ilişkilerin tarih içerisinde yoğun bir biçimde yürütüldüğünü sergiledikten sonra (Forty, 2000, 62-86.) 20. yy’ın başında söz konusu görüşün devre dışı kaldığını belirtmektedir çünkü sanat anlayışı tamamen zihinsel bir yaratıcılık ile

eşitlenmiş durumdadır (hatta bu iddiasını tüm tarihe de yaymaktadır, sanatlardaki duyusalılık ile dil arasında ona göre her daim bir karşıtlık bulunmuştur). Bu durumun sonucu olarak dilin mimarinin (ya da sanatın) anlaşılmasında metaforik kullanımının bile gündemde olmadığı bir dönem yaşanmaktadır (Forty, 2000, 13). Ancak diğer yandan da kendisi de dahil olmak üzere dilin mimari için önemli bir anlamı olduğunu iddia eden bir bakış açısı da gelişmeye başlamıştır. Örneğin dildeki yapısalcılık aynı şekilde mimariyi de dil içinde anlamayı önermektedir. Böylece daha da güçlü bir şekilde dilin tartışmaya dahil edildiğini görmeye başlarız. Forty'e göre artık dil mimariyi anlamada metaforik bir kullanım değil, doğrudan doğruya mimarinin kendisi olarak görülmelidir. Bu anlamda yeni bakış açıları Forty kadar güçlü olmasa da dil-mimari ilişkisine yeniden eğilmektedirler. Örneğin Markus ve Cameron, kendi konumları Forty kadar güçlü olmasa da söz konusu ilişkinin yeniden ele alınmasının gerekliliğine dikkat çekmektedirler:

Okuyucuları hem dil hem de binalar konusunda eleştirel bir konum almaya cesaretlendirmek bu kitabın önemli bir hedefidir. (...) binaları öncelikle sosyal eleştiriye nesne olabilen ve olması gereken sosyal nesneler olarak ele alıyoruz (e.d. ne yalnızca estetik ne de teknik nesneler) (Markus & Cameron, 2002, s. 3).

Böylece semiyotik ve yapısalcılığın da ötesinde başka bir tartışma kanalıyla dilin yeniden devreye girdiği bir tartışmanın yürütüldüğü görülmektedir. Bu bakış açısı hem dile hem de mimariye ilişkin yaklaşımımızı değiştirerek ikisi arasında doğrudan bağlantıların kurulabileceğini öne çıkartmaktadır. Dolayısıyla mimariyi salt estetik bir nesne olarak gören bir bakış açısının ancak binanın neden yapılacak olduğuna ilişkin pratik soruyu atlayarak kendi yorumunu hâkim kılabileceği görülmektedir. Ancak önemli olan nokta bu sorunun üzerinden atlanabilir bir soru olmayışıdır.

Doğrudan doğruya bir gönderimin amaçlanmadığı salt mimari biçimin kavramsallaştırılmasına gelince ... (...) Doğrusu burada semantikten çok sentaksa (sözdizim) bakılmalıdır. Ancak sözdiziminden hareket eden belli ölçüde bir anlambilime izin verilebilir. Aksi halde onun salt biçim olduğu söylenemez; (...) Dilbilimsel sözdizimin mimarideki karşılığı strüktür ve konstrüksiyondur” (Soykan, 2015, s. 282).

Böylece mimari anlam sorununun anlaşılması bağlamında yapılacak bir tartışmanın dil-mimari benzerliğinden uzak bir biçimde yürütülemeyeceği ve bu benzerliğe yol açanın da yapı olduğunun görülmesi kaçınılmazdır. Dahası mimari anlam sorununun ancak yapının anlamı anlaşıldıktan sonra tartışılabilir olduğu da görülmektedir. Anlamı doğrudan doğruya yapıdan bağımsız ele alma girişimlerinin çoğu yapı üzerinden kurulabilecek kimi yeni yaklaşımların, mimarinin anlamına yönelik yeni bakış açılarının ortaya çıkabilmesinin önünü kapamaktadır.

Çağımızda dil felsefesi bağlamında değil ancak dili felsefî bir problem olarak ele alan ve bir ontoloji kurmada dile ilişkin yorumumuzun etkili olduğunu savunan pek çok tartışma yürütülmektedir. Bu tartışmaların başat yanı, dilin gerçekliği kurmamızda ya da gerçekliği anlamamızda önemli bir aygıt olduğunun ileri sürülmesidir. Bu açıdan bakıldığında dilin yapısına ilişkin yürütülecek tartışma mimari yapının ve onun aracılığıyla “kurduğumuz” ya da “içine girdiğimiz” gerçekliğin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

“Kurduğumuz” ya da “içine girdiğimiz” gerçeklik hem mimaride hem de dil-gerçeklik ilişkisinde belli bir ontolojik bakış açısını varsaymaktadır. Moore ve Webber tasarımın ve tasarım teknolojilerinin gelişiminin, değişiminin mimari tasarımın şehrin meydana getirilişindeki kamusal seçenekleri etkilediğini belirtmekte ve bu bakımdan mimarinin aslında daha proje esnasında bitmiş yapının tasarlanmasında gerçekliği kurguladığını belirtmektedirler. (Moore&Webber, 2008, s. 287). Markus ve Cameron da mimarinin bu yönüne dikkat çekmektedirler ve tıpkı dilin gerçekliğin görünümlerini sınıflamak, kategorilere ayırmak gibi görevleri olmasıyla yapıları tasarlayanın mekânı, kullanıcıları ve onların kullanımını kategorilere ayırdığını belirtmektedirler. (Markus & Cameron, 2002, s. 14)

Bu dil-gerçeklik ilişkisi bağlamında mereolojik kuramlardan hareket eden bir yapı anlayışına dayanarak geliştirilen bir yaklaşımı örnek olarak değerlendirebiliriz. Günümüz mantık anlayışının ve ona bağlı dil yorumunun birbirini içeren yapı anlayışından (başka bir açıdan onlara da temel oluşturan küme kuramsal yaklaşımdan) parça-bütün ilişkileri bağlamında bir mantık anlayışına geçildiğinde (Varzi, 2019) mimari yeni bir yorumun da olanağı ortaya çıkmaktadır. Bu yeni girişim yakın dönemde ortaya çıkmış ve şimdiden tartışılmaya başlanan bir bakış açısı olmuştur. Koehler söz konusu kavramsallaştırmayı yakın zamanda yapan ve araştırmalarını bu bağlamda yürüten birkaç kişiden biridir. İlk çalışmasının ardından (Koehler, 2016) diğer çalışmalarını da bu yaklaşım etrafında sürdürmektedir. Bu yeni yaklaşım üzerine başka yeni çalışmalar da yapılmaya başlanmıştır (Örneğin Türkiye’de yapılan bir çalışma için Bkz.: Coşkun, 2017).

Bu bakış açısına göre:

Birimlerin parçalar ve bütünler olarak bir bileşimci sınıflanışı (*compositional classification*) erişim biçimi yoluyla dijital olarak tanımlanmaktadır. Dijital bir parça kendi iç bileşimine erişim sunar. Bir dijital bütün içsel bileşim modlarına herhangi bir erişimden açığa çıkar. Bununla beraber, her bir birim aynı zamanda bir düzenlenişin parçası olduğundan bütün tam olarak ortaya çıkamaz. Böylece bir bütünün sınıflanışı pratik olarak belirgin bir ‘bütünlük’ eşliğine gönderim yapar (Koehler, 2017, s. 529).

Burada bir birim olarak bir oda (ya da daha temel bir başka yapı) ele alınarak onun çoğaltımı ile çeşitli bütünlükler ortaya çıkarılmaktadır. Ancak bunlar hiçbir zaman tam olarak bütün de olamamaktadırlar çünkü her zaman genişleme olanağına da sahiptirler. Şehir de bu biçimiyle bütünlüklü bir mereolojik yapı olarak yorumlanabilmekte ve doğrudan mimarinin bir ögesi haline gelmektedir.

Şekil 1: Merdiven şeklinde oluşturulmuş bir avlu örneği. (Koehler, 2017, s. 531)

Bu yeni yaklaşımın ortaya koydukları ile sonuç öncesinde kimi belirlemeler yapmak yerinde olacaktır. Genel tartışmamız mimari ile dil arasında bir benzerlik kurmanın avantajı ya da anlamı olup olmadığı üzerineydi. Ancak şimdi dildeki anlamsızlığa ilişkin söylenebilecekler üzerinden de bir argüman geliştirilebileceğini göstermek istiyoruz. Dilde anlamsız dendiğinde genellikle sözcüklerin gönderimsizliği, özneler arası sabit bir iletinin taşınmasına olanak olmaması; yapı üzerinden ele alırsak sentaktik düzgün bir yapının olmaması anlaşılmaktadır. Elbette anlamsızın ele alınışında da dil kuramları arasında farklılık olmakla beraber ister doğal dil isterse mantıkçı paradigmanın savunucularının üzerinde anlaştıkları temel bir bakış açısı bulunmaktadır. Dil bizim tarafımızdan anlaşılabilir, kişilerde içkin ya da öğrenilen belli bir

düzene sahip bir olgudur. Düzenlilik, bir yapının temel karakteri olarak görülebilir dolayısıyla da mimari olarak da düzen yine asıl belirleyici kategori olmaktadır. Düzen ve yapıyla ilintili olarak önemli bir diğer kavram da örüntüdür. Örüntü özellikle belli bir düzenliliği ortaya koyması bakımından dil-mimari benzerliğinin yine olumlu bağlamda katkılar sağlayacak düzeyde değerlendirilebilmesine olanak sağlar. Böylesi bir olanağın üst düzey bir örneği Alexander’ın önemli çalışmalarında ortaya çıkmaktadır (Alexander et al., 1977 ve Alexander, 1979). Alexander bu bağlamda insan ve onun içinde yaşadığı çevre arasında “adlandırılmamış temel bir nitelik” olduğunu “ve bu niteliğin bir kişide, bir kasabada, bir binada ya da yabandaki yaşamın ve ruhun temel kriteri” olduğunu belirtmektedir. “Bu nitelik nesnel ve değerlidir ancak adlandırılmaz.” (Alexander, 1979, s. 19). Her ne kadar adlandırlamasa da söz konusu niteliğin yakalanabileceği belli bir yapısı ya da kendi ifadesiyle örüntüsü (pattern) vardır. Bu örüntü ortak gelenekler, ortak bir tasarım ve toplum içi bir iletişimle kurulduğundan bir örüntü dili olarak iş görür.

İnsanlar kendileri için binalar biçimlendirebilirler ve yüzyıllar boyunca da bunu yapmışlardır. [Bunu] örüntü dilleri olarak adlandırdığım dilleri kullanarak yapmışlardır. Bir örüntü dili onu kullanan her bir insana tıpkı doğal dilinin ona sonsuz cümle çeşitliliği yaratma gücü vermesi gibi, yeni ve biricik binaların sonsuz çeşitliliğini yaratma gücü verir (Alexander, 1979, s. 167).

Bir Örüntü Dili adlı çalışmada da içtasarımdan, çevre tasarımı ve oradan bir sokağın giderek şehrin tasarımına ulaşılacak şekilde belli örüntülerin örnekleri verilir ve insanların kendi projeleri için bir dil seçebileceklerini ve bu yolla da sayısız küçük diller ve dolayısıyla yapı yaratabileceklerini belirtilmektedir. (Alexander et al., 1977, s.xxxviii) Temelde duran 253 örüntüden farklı birleştirmelerle insanların tasarım yapabilmesinin önünü de açmaya çalışan bu çalışma aynı zamanda dil ile mimari arasındaki benzerliğin verimli bir biçimde nasıl kullanılabileceğinin de örneği olmaktadır.

Bu benzerliğin pratikten hareketle yeni bir yorum olanağını ortaya çıkarttığı bir çalışmayı da ele alarak sonuca geleceğiz. Şu ana kadar doğal dil paradigması ile mantıkçı paradigma arasında seçim yapma konusunu genel olarak tartışmanın dışında tutmaya çalıştık. Belli bir bağlamda yapıyı öne çıkartmış olmamızdan kaynaklı mantıkçı paradigmayı önemsemediğimiz açıktır. Mantıkçı paradigmanın mimari yapının anlaşılmasında daha uygun bir araç olması doğal dil paradigmasının ısrarla bağlamı öne çıkartmasından kaynaklanmaktadır. Söz konusu ısrara rağmen mimaride bağlamın çok değişken, belirsiz ve dolayısıyla da genellemeye izin vermeyecek derecede çeşitli olması nedeniyle doğal dil/pragmatik yaklaşımın uygun olmadığını ifade edebiliriz. Khoshnevis ve Nabati çalışmalarında dil ile yerel mimari arasında

bir ilişkinin olanağını tartışırken Alexander'dan yaptıkları alıntıyla doğal diller ile örüntü diller arasında karşılaştırma yapmışlar ve bu karşılaştırmadaki bir eksikliği, yerel mimarinin teknolojik gelişmeler vb. pek çok bozucu gelişme karşısında tutunamayışının gerekçesi olarak göstermişlerdir. Bu eksiklik bağlamın çeşitliliğinin yapının silikleşmesine yol açtığını göstermesi açısından değerlidir. İlgili ilişki şu şekildedir (Alexander, 1979, s. 187):

Tablo 1.	
Doğal Dil	Örüntü Dili
Sözcükler	Örüntüler
Bağlantıları veren gramer ve anlam kuralları	Örüntüler arası bağlantıları belirleyen örüntüler
Cümleler	Binalar ve yerler

Bu karşılıklı ilişkide Khoshnevis ve Nabati'ye göre örüntü dilindeki kültür, değer ve amaçlara karşılık doğal dilde bir girdi bulunamadığından ötürü yerel mimari günden güne kaybolmaktadır (Khoshnevis & Nabati, 2015, s. 60). Bağlamın bir yapının karakterini aktarmasına yeterli olmayışına örnek olarak gösterilebilecek bu durum örüntü dildeki kimi öğelerin (kültür vb.) ancak belli bir yapılilik karakteri taşıdığı ve doğal dilde de karşılığı olduğu durumda daha belirgin bir kültürel sürekliliğin taşınabileceğini düşündürmektedir.

Son örneklerden de hareketle güçlü bir biçimde açığa çıktığı üzere dil ile mimari arasındaki benzerlikte ve oradan hareketle tüm şehrin örgütlenmesi ve yorumlanabilmesindeki kilit öğe olan düzenlilik; dil-mimari karşılaştırmasının herhangi bir yeni yorumunun olanağını, olguları açıklama ve yeni bir mimari yaratma gücünün artışına destek olabilecektir. Bu yeni yorum mevcut düzenin yok edilmesi anlamındaki bir yeni yorum olsa dahi kendisi de yine ve ancak yeni bir düzenlilik içerisinde ortaya çıkabilecektir.

Sonuç

Dilin yapısından hareketle yapının yapısının ve oradan da dil ile mimari arasında kurulabilecek benzerliklerin olanaklarının nasıl anlaşılacağına ilişkin araştırmamız hem dillerin neliğinin ortaya konmasında hem de mimarinin yapılilik ile olan özel ilişkisinin anlaşılmasında dilin yalnızca bir metafor olarak kullanılamayacağını ortaya çıkartmıştır. Şehir de bir yapılar bütünü olarak aynı şekilde yapının neliğinin ortaya konuluşuyla birlikte yeniden anlam kazanacaktır. Dil-Bina-Şehir üçlüsünde yeni ilişkileri ortaya koymamızı sağlayan yapı kavramının ortaklığı ve ona bağlı olarak düzen, örüntü gibi kavramların da öneminin anlaşılması ile yapının yapısının anlaşılmasının yeni anlama olanaklarını ortaya çıkardığı görülmektedir. Dolayısıyla dile ilişkin hangi paradigma içinde bulunursak bir yapı vurgusunun olması herhangi bir anlam kuramı için de bütünlük kurucu bir yapının varlığının

varsayılmasına yol açmaktadır. Düzen dilde anlaşmayı sağlayan en önemli unsurdur. Hatta doğal dil paradigmasının karşısında mantıkçı paradigmanın anlam kuramının da avantajlı oluşu yani tam olarak bu yapılilik niteliğine dayanan bir açıklama sunmasından gelmektedir. Buradan hareketle yapının yapısı ve şehrin yapısı ve dolayısıyla da anlamı sorununun çözümünde elimizdeki en güçlü veri yapılilik-düzenlilik-en küçük parçadan en üst örgütlenişe kadar ilişkililik olmaktadır. Yüzyıllar öncesinin artık konuşulmayan dillerine ilişkin çözümlemeyi nasıl yapıyorsak yıllar öncesinin kayıp şehirlerine ilişkin de yaklaşımımız benzerdir. Bir yapının varsayılmadığı (dolayısıyla olmadığı) herhangi bir dil, yapı ve şehir olanaklı görünmemektedir. Böylece dil ile mimari arasında kurulabilecek her türden ilişki yeni düzenlilikler, yapılar ve şehirler için yeni olanaklar sunmaya devam edecektir.

Kaynakça / References

- Alexander C, Ishikawa S, Silverstienm M (1977). *A pattern language: towns, buildings, construction*. New York, USA: Oxford University Press.
- Alexander C (1979). *The timeless way of building*. New York, USA: Oxford University Press.
- Austin J. L. (1962). *How to do things with words*. London, UK: Oxford U.P.
- Clark G. & Crossley P., (2000). Introduction. Clark&Crossley (eds.), *Architecture and language* (1-21). Cambridge, UK: CUP.
- Donougho M. (1987). The language of architecture. *Journal of Aesthetic Education*, 21(3), 53-67.
- Fisher S. (2016). Philosophy of architecture. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2016 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/architecture/>.
- Forty, Adrian (2000). *Words and Buildings: a Vocabulary of Modern Architecture*. London, UK: Thames and Hudson.
- Goodman N. (1976). *Languages of art: an approach to a theory of symbols*. Indianapolis Ind, USA: Hackett Publishing.
- Goodman N. (1985). How buildings mean. *Critical Inquiry*, 11(4), 642-653.
- Khoshnevis, A.M., & Nabati, M. (2015). The structure of language in vernacular architecture. *European Online Journal of Natural and Social Sciences*, 3(3), 55-61.
- Köhler D. (2016). *The mereological city: a reading of the works of Ludwig Hilberseimer*. Bielefeld: Transcript Verlag.
- Köhler, D. (2017). The city as an element of architecture - discrete automata as an outlook beyond bureaucratic means. in 35th eCAADe Conference ShoCK! - Sharing Computational Knowledge!, A. Fioravanti, S. Cursi, S. Elahmar, S. Gargaro, G. Loffreda, G. Novembri, and A. Trento (eds.), (Rome: eCAADe and Sapienza University of Rome), 523-532.
- Lycan, William G. (2008). *Philosophy of language: a contemporary introduction*. New York, USA: Routledge.
- Markus T. A. & Cameron D. (2002). *The words between the spaces buildings and language*. London, UK: Routledge.
- Moore S. A. & Webber R. (2008). Expert Culture, Representation, and Public Choice: Architectural Renderings as the Editing of Reality. *Philosophy and Design*. P. E. Vermaas et al. (eds.), Springer.
- Remizova O. (2015). "The structure of the architectural language". *Architectural Studies*, 1(2). 81-86.
- Soykan Ö. N. (2015). *Estetik ve sanat felsefesi [Aesthetics and philosophy of art]*, İstanbul, Türkiye: Pinhan Yayıncılık.

- Taurens, J. (2008). “Meaning” and “context” in the language of architecture. *KOHT ja PAIK / PLACE and LOCATION - Studies in Environmental Aesthetics and Semiotics, VI*: 71–82.
- Türkay C. S. (2017). Part and whole: a mereological framework for architectural form. ODTÜ, (Yayınlanmamış doktora tezi).
- Varzi, Achille, “Mereology”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/spr2019/entries/mereology/>.